

Академик РАДОЊА ВЕШОВИЋ

СТРОЈ У РУДОМ И МИ – ПОСЛИЈЕ ПЕДЕСЕТ И ШЕСТ ГОДИНА*

Свако подсећање на строј у Рудом, свечано и "радно", пада у прави час из много разлога; први је: из једне одиста тешке данашњице, наше и свјетске, – прибирање снага за будућност, за ону чију је полетну слику избрисао такозвани "повратак прошлости", оне прошлости која је 1945. године, чинило се, била прогнана у историјски неповрат. Ово је и година двоструког јубилеја: педесет и шест година од оснивања Прве пролетерске бригаде и педесет и двије године од побједе над фашизмом; тај парадоксални "повратак у прошлост" по будућност, чинимо у околностима које се граниче са капацитетом људског разума да их схвати. И колико је наша побједа била велика, толико су наша размишљања сучељена са "загонетком" замагљене, на послијератном "путу" ишчезле будућности, која се мора поново освајати, ослобађати, из канџи много препреденијих сила, хитлеровски усавршених – "мирољубиво демократизованих" сљедбеника обновљеног "Новог поретка".

Смијемо ли чекати скрштених руку будућност са "демократизованим" фашизмом, како су Јевреји чекали "коначно рјешење свога проблема" од стране нациста? Зар и ово наше вишедеценијско "чекање", обнађивање, самозаваравање, одгађање, одроњавање, наживо гњиљење, није открило најзад "тајну" да је "нови" непријатељ нашао

* Прерађено и допуњено излагање прочитано у Бијелом Пољу 22. децембра 1995. год. (на свечаном скупу делегације бораца Прве пролетерске бригаде, СУБНОР-а, Црногорског СУБНОР-а, предсједника борацких организација и носилаца Партизанске споменице 1941, са подручја некадашњег Бјелопољског среза) поводом 54. годишњице Строја у Рудом и скраћена верзија тог излагања прочитана на скупу СУБНОР-а у општинској свечаној сали Нови Београд, поводом "Строја у Рудом", 22. децембра 1997. године, под овим насловом.

начин да се врати и да нас заустави изнутра и врати натраг у други распад Југославије, у међунационалне ратове и "етничка чишћења", што је нови "ублажени" израз за геноцид, за масовно људоморство, за покушај ликвидације народа.

Пошто је ријеч о периоду сувише бурних промјена, присиљен сам, због ограниченог времена, да сажмем своје излагање на оно што сметам битним за једно озбиљније разматрање и разумијевање тога што нам се десило и куд то води; наравно, ако нам је још стало до себе, до свога лика извојеваног у сад већ далеком, четворогодишњем нашем антифашистичком рату за ослобођење.

Мада сам свјестан да ово што казујем није ново, ипак сметам да ми је хумана дужност да то кажем.

Послије педесет и шест година, ово је час да се упитамо за много шта, па и то: какав смо свијет затекли, колико смо га промијенили на боље и у каквом га стању остављамо? Колико нас је искуство обогатило или је оно, предратно и ратно, давно напуштено, а ново нам прије открива трагедија пропадања него аналитичари и историчари. То и пасивност наше организације према збивањима приморава да се упитамо: Шта је послје свега у нама остало од нас? Ако смо се "провукли", преживјели, по цијену жртвовања оног истинољубивог, најчужанијег, борбеног у нама, шта вреди то што смо преживјели? Суочени са још ваљано необјашњеним, "тихим", "идеолошким", подметнутим поразом, "глумим", без борбе, са поништењем плодова наше и свјетске побједе над фашизмом, заправо са поништавањем резултата Другог свјетског рата, бојим се да многи од нас још нијесу, можда ни довољно свјесни тежине тих чињеница. Да је, са "крахом комунизма", већ трећи свјетски рат у току, као усавршена, у препредености, неупоредиво опаснија реприза оног пређашњег. Понајмање се, чини ми се, свјесно неопходности прегнућа за што брже препознавање свих перфидија тог "новог" фашизма, неисцрпног у маневрисању. Парола новог свјетског поретка није ништа друго до наслов који је и Хитлер за своје подухвате користио.

Ко од нас још рачуна да ће то неко умјесто нас учинити, љуто се вара, зато што смо давно плански онеспособљени за отпор, осакаћени – идеолошки, културно, у клици логике, у насљеђу чак.

Управо зато што нам се то тако исподмукла, "тројански" десило, утолико су већи разлози да потражимо данас ослонац за излаз из овог стања и у својим сјећањима, да се данас и задивимо себи негдашњима: смјелости и добровољности оног нашег устаничког окупљања и укрупњавања – људи и народа, побједа, идеја, ратних колона! Какви смо само били бродари у незапамћеним бурама времена! Како смо се одржали на оркански високим таласима рата у позадини непријатеља, то талног по снази и по суровостима. Да бисмо се, као у бајци, 1944. срели са Црвеном армијом испред Аавале, као новорођена општенародна

армија! "Строј у Рудом" је она устаничка стваралачка идеја неопходна, друкчије, и данас, о претварању устаничких квантитета у идејно и организационо нов, виши квалитет без ког се не би одржала до краја борбена способност јединица.

Беза са овим датумом, датумом гордости, поодавно, па и данас, суочава нас са тешко појмљивим констатацијама: да је мир за нас био опаснији од рата, да нам је "мир" украо све што смо народнослободилачким ратом и изградњом стекли: државу, једну од најљепше рођених држава на свијету; револуционарну партију, која је стајала на челу тога рата – од устанка и строја у Рудом до коначне побједи; идеологију научног социјализма, која је својом револуционарном хуманошћу побједила идеологије свих националистичко–расистичких мракова – Освјенћима, Дахауа, Сајмишта, Јајинаца, Јасеновца, свих јама и кама, чинило се – заувјек; изгубили смо армију народа, рођену и израслу из строја у Рудом, једну од најславнијих на цијелом свијету. Доживјели смо да њен знак преко ноћи замијене кокарде, шаховнице и остала "знамења" компромитована за вријеме окупације "нове" изоловане историје, географије итд.

То се, као што знамо, одвијало без журбе, уз многе конгресне "лијеве" закључке, свечане говоранице и "оде" нашем рату и "несврстаности", који несврстан није био нити је могао да буде то. Какво се лукавство скривало и иза наших јубиларних каснијих "ходочашћења" – Рудом, Сутјесци, Неретви, Козари, Јасеновцу, Јајинцима, данас нам није тешко да погодимо. Док су нас враћали и "опијали" сјећањима на ратне побједи и херојска страдања, сви ти говорници, најчешће прослављена имена из нашег рата, можда нијесу били свјесни у чему учествују? У свјетлу самих збивања ("лијеви жмигавац – десно скретање") и та јубиларења сад личе на "димну завесу" испод које су нам "извучени" сви резултати побједи и на њихово мјесто подметнути порази и –мирење са поразима. Јер ово је одиста неприродан, подметнут пораз. Што није могао непријатељ у рату – оружјем и нечувеним затирањима, постигао је просто мађионичарски, као "пријатељ", у миру. Дубина те омађијаности је таква да се многи од нас још нијесу пробудили нити показују вољу за то. Или се буде потпуно измијењене, уназађене свијести, враћени у нека предисторијска стања, "оплођена" "нашом" "преступном" 1948. годином. Ратна непрестана сливања наших колона и укрупњавање побједи та година је окренула, по правцу и по смислу – у растур, у разбијања, уситњавања, у одбацивања, удаљавања свега што је у рату било освијешћено, исковано, провјерено, збратиљено, утврђено и учвршћено, чинило се, за свагда.

Протекло вријеме само је увећавало и умножавало наше дугове пред људима и збивањима. Мислим да је ово и посљедњи час да свој образ спасавамо и спасимо код оних који још очекују од нас да у идејном смислу поновимо подвиг освјетљавања *једино могућег њробаја* из

ове перфидно смишљене, метафизичке, "унутрашње", не само наше, Сутјеске. Вишедеценијски заташкавана друштвена криза, до кулминације доведена убрзаном приватизацијом за владе Анта Марковића, умјесто да буде рјешавана социјалистичким подухватима, гурнута је од стране Слободана Милошевића у правцу националистичких ирационалних инерција, које су одавно биле узеле маха. Парола одбране социјалистичких тековина НОБ–а, више демагогија него искрена намјера, будила је општенародна очекивања, само да би их новим разочарањима непрестано гурала ка десници. На та очекивања упућивало је ратно и послератно искуство: знало се да борци још имају чиме клонуле да усправе, старо и младо да подмладе; знало се да располажемо огромним животним и научним искуствима и начелима трајне вриједности. На примјер: да исправност праксе зависи од исправности мишљења; да грешке у ријечима рађају грешке у осјећањима, а ове – у закључцима и поступцима. Зато су комунисти водили полемике, и морају да их воде, око правилне употребе ријечи и принципа; да се не смије личити на своје непријатеље, јер борба "истих" лишава ту борбу наде и смисла; да се не смије мржњом одговарати на мржњу, још мање национализмом на национализам; да ни један антикомунизам није избјегао потонуће у звјерску фашизацију; да су комунисти национални, али не и националисти, јер кад пређу црту "свјетскости" престају бити оно за што су себе дотле држали. Сјетимо се, да је национализам прије разбијања СФРЈ прво "начео" и "антиунитаризмом" и "антистаљинизмом" разорио југословенски карактер наше борачке организације, претворивши многе њене представнике, осим Македоније, у "хомогенизоване" прирепке својих националистичких клика.

То је стигло и до овдашње Секције прве пролетерске, да она, у програму обиљежавања 50. годишњице "Строја у Рудом", прије шест година, није ни поменула, а камоли јавно осудила "ренесансу" и вашар четничких кокарди и Дражиних портрета у Кнез Михаиловој улици. Којом срећом, да се сјетила тим поводом да сазове конференцију за штампу и једним саопштењем упозори јавност шта значе та и слична "повампирења". И да, у ствари, Београдска секција ове прослављене бригаде 50. празник, свог строја у Рудом обиљежава у околностима свог и општег очигледног пораза? Зар то не би био прави гест у том часу? Уз додатно образложење: да они, због својих година, и болести, нијесу кадри да за један људски вијек двапут поразе истог непријатеља, те овим путем чине оно што једино могу: упозоравају све присебне људе, код нас и шире, на погубне посљедице ове и сличних појава. Умјесто таквог реаговања, и тај јубилеј, а и 9. мај, међународни Дан побједе над фашизмом, употребљен је, као и у протеклим деценијама, за забашуривање истине о поништењу те побједе, а за легализацију и за "декорисање", "нових" деснолијевих стања самонегације.

Одиста, свједоци смо читавих циклуса дијалектичких обрта звањих у филозофији "негација негације": негирања профашистичке Краљевине Југославије, оном новом, антифашистичком, устаничком; негирања стихијности у устанку – квалитетима Строја у Рудом, који је нарастао у нове квантитете побједничке Југославије. Управо кад је требало тим вишим квантитетима кроз изградњу новог друштва дати постојане, нове квалитете, што је било у току, "упада" 1948. година и враћа токове "изворима" негативне дијалектике: спајањем Титовог "антистаљинизма" са Хрушчовљевим идеологију негираних доводи на руководеће врхове, а ови – до "краха комунизма" од Владивостока до Берлинског зида...

И наше државно и партијско руководство, у свом "авангардизму", сматрало је идеологију НОБ превазиђеном, застарјелом, "солунашком" ... Да ли је било свјесно да тиме отвара врата прије неким другим идеологијама него критици примитивног "заслугаштва", сама збивања су открила у новим "заслугашима". И Савез бораца, био је само једна од многих полуга за одржавање утиска о "непромијењеном стању", а и Титов "адут" за балансирање, тј. за "кроћење" десних, ипак неукротивих "антистаљинских" савезника, иначе – одавно потпуно изолован, "неутралисан" друштвени слој. И као дио система у коме се "неслужбено" мислило да је све што се код нас збило прије 1948. године било "чисти стаљинизам", ипак је чудно да се кроз све те године није јавила у СУБНОР–у идеја о подмлађивању организације, као противмјера омасовљавању супротних идеологија.

Било би сасвим логично да се, на примјер, о датумима оснивања прослављених партизанских одреда, бригада, дивизија, упути позив свима, да младо и старо, ко год тековине НОР–а сматра трајном вриједношћу, – тога дана стане и настави тај строј, да би, као подмладак сви били укључени у друштвени живот те јединице. И само подсећање на добровољност Строја у Рудом било би, и у миру – нужно, оживљавање веза између армије и народа, из којег је и настала. Оваквом "неинвентивношћу", и систем и борачко руководство, деценијама су читаве генерације гурнули "у наручје" туђих "модернизованих" идеологија, онеспособивши их за оно суштинско – да разликују главну опасност, а камоли да јој се одлучно супротставе. Будући да је за наше руководство "стаљинизам" био и, поред свега што се догодило, остао "главна опасност", прави карактер такве наше "идеологије" открива вашар данашњих антикомунистичких и антипартизанских, подгријаних и до кључања – парола, гунгула, партија, значки, застава.

Зато је ова моја, а и ваша, стална подијељеност пажње на два времена, на побједоносни ратни подвиг и на мирнодопско клизање ка распаду, логична, неизбјежна. Како без помисли на подло, масовно изведено, "испирање мозга" да схватимо и величину својих у рату освојених историјских могућности и злочин "тихог" удаљавања, у ствари

ликвидације тих могућности помоћу брисања свега тога из сјећања, и подметање "калемљења", поражених идеологија у ту, "празнину."

Из тог "мађионичарског" међувремена, као из змијског сплета, помаљају главе најчуднија питања. Прво, како је југословенско руководство, које је између два рата развило и разгранало такав борбени покрет, припремило устаничку атмосферу за 1941. годину, сачувало устанак од пораза, развило га до невјероватних опсега у жилавости и до побједоносног исхода, како је то исто руководство могло 1948. године да тотално "замијени" непријатеља, и, удружено са свјетским антикомунизмом, да истраје у томе све до "краха комунизма" од Владивостока до Берлинског зида, укључивши и сопствену авнојевску Југославију. Као да је та "наша" 1948. година све тајне "шифре" дотадашњих успјеха комунизма "предала" његовим заклетим непријатељима, преокренувши логику напретка историје у ланац њених пораза коме се још не види краја.

Откуд оваква спорост и неодлучност у повезивању узрока и посљедица (америчког макартизма и Титовог и Хрушчовљевог антисталинизма у свјетски контрареволуционарни јуриш) иако то часомице буја у гигантски геноцид, планетарних размјера? Умножава и разлоге за невесели закључак: да је овдје данас у току "нови" повратни циклус историје, "започет" са "нашом" 1948. годином, са неупоредиво већим и трагичнијим неизвјесностима од оног претходног, започетог Хитлеровим доласком на власт 1933. године, а завршеног Другим свјетским ратом; затим то што армије Хитлера и Мусолинија, уз помоћ цијеле квислиншке Европе и њених потенцијала, нијесу успјеле ни у СССР–у ни у окупираној Југославији за четири године рата, "нова" стратегија успијева чисто идеолошким, "хладноратовским" средствима, мање више без иједне "огарављене чауре."

Како се на нашим врховима обрео такав "материјал" који је нашу друштвену кризу скренуо, умјесто у нови полет социјализма, у ратове 1991–1995. године и при томе, заједно са дјеловима генералштабног кадра, оружје те исте армије, зачете у Рудом, "окренуо у наше месо". Оваквом непријатељу ваља одати признање и од њега нешто научити: како је само успио да то оружје, 1945. године окренуто за одбрану са оне "стране" с које смо у два претходна свјетска рата били жртве бјесомучних освајачких најезди, скрене разумије се – помоћу домаћих "медијума", против нас; при том је осигурао себи улогу "свјетског чувара мира" у Босни и на Балкану. Цинизам те "мајсторије" утолико је ужаснији ако се зна да је тај "мир" – насилни мир, ни рат ни мир, само успутна станица за даља разљуђивања и ескалативна развијања још једног "историјског" похода на Исток.

Откуд данас, на примјер, толико конфузије и неодлучности, толико поспаности међу нама чије је памћење највећи дужник пред приспјелим генерацијама? Помоћу лажних буна, саботерских реформи,

лажних љевица и десница, Запад ова кошмарна стања наставља да "сугерира" као пут ка "трајној нормализацији" да би збрци главних појмова омогућио даља "декомпоновања" из хиљада "нових" руководећих и неруководећих глава.

Јер нас у миру није покорио непријатељ војном снагом, већ "армијама" наших сопствених мана и недостатака. Провјерене људске врлине, послје 1948. године, смијенили су "генерално", лаки "карактери" и биографске мане. Ликвидација марксистичке критике и марксистичког образовања била је инкубатор лаких успона "нових" "угађача" и "пудличара". Што смо мање личили на себе, све више смо личили на своје бивше непријатеље, на растресит "материјал", на потказиваче и пандуре својих ратних другова, на кафанске провокаторе, пљескавичаре и шприцераше који хомогенизовани израстају у нове "вође нације". Будући да је стварна одбрана СФРЈ од Запада одавно учињена "сумњивом", тачније – забрањеном, све се срушило "од себе", по линији "осамостаљивања", налик на Краљевину Југославију. "Слобода" коју је нудио и нуди нови "гарант независности", у бити, иста је као и она коју је нудио Хитлер 1941. године и са истим посљедицама.

Обновљени национализми су раскрчили међу собом и учешће у Народноослободилачком рату. Кокарда је и Церском битком, на примјер, избрисала поред толико другог, фундаменталног, и Строј у Рудом као датум рођења ЈНА, иако се зна да је он најлогичнији и највиши настављач свих наших ослободилачких ратова, па и Церске битке. И "југословенство" под кокардама само је детаљ на тој паради апсурда и парадокса. Све то се дешава без иједног макар енергичнијег "ишчуђивања" још "живих" легенди из нашег рата. Руководство наше организације "поткрало" нам је углед и тиме што, ни у једној критичној прилици, није одлучнијим издвајањем свога гласа себи освјетлало образ, већ се само склањало и повлачило пред националистичким струјама, пружавши им тиме подршку, а касније и своје покликаше, а и учеснике у злочинима.

Умјесто да буду сведени на оно што јесу, на капитулантске групе и групице, ослоњене одавно на "антикомунистичку конјунктуру" у нас, на тровачку моћ "медија" и на средства моћи, "наслједнички" приграбљена од бившег партијског и државног апарата, десило се обрнуто – национализми су свели и борце и остатке СКЈ на полуживе, усамљене очајнике. Податак, да су ове "хомогенизације" покидале везе између напредних снага у "Титовој" Југославији, "успјешније" него упад окупаторских трупа 1941. године, само употпуњује слику "темељитости" "новог" идејног растројства и разарања. Пошто је свој друштвени углед на трибинама и у "медијима" давно препустио гатарам, стеридинским комичним, а opakим "родољупцима", павелићевским и мољевићевским opakим, затим – рокерима, мантијама, пеџачима, ловцима, љубитељима животиња, таквом нашем руководству шта још преостаје, осим да

нечујно, недолично, заједно са цијелом организацијом ишчезне са друштвене позорнице. Смије ли се то дозволити?

Ако се, пред свега што се десило, сматра ипак, да је СУБНОР на данашњој друштвеној сцени очувао у највишој мјери повјерење и легитимност за покретање најтежих питања данашњице, такав његов крај је и недопустив и незамислив. Ово је посљедњи час да се, и у овој новој, свјетској и нашој драми поново схвати социјализам као питање хуманог и националног опстанка или нестанка, онако како су га схватили људи из Строја у Рудом. И судбина нашег ратног поздрава тај утисак потврђује: Смрт фашизму! – као да је "међувријеме" обрнуло наопачке, у: Слобода фашизму – Смрт народима!

Тај дуг, тај вапијући дуг себи и онима који у нас још вјерују, јесте један, исувише дуго и као идеја одгађани, ванредни конгрес наше организације, који би покушао да одроби борце испод свемоћи двосмилица и недоумица, да не будемо и даље само спискови "мртвих душа". Ко би ако не наш СУБНОР могао, данас, да покуша такав подвиг, мислим на једну смјелу широку анализу и дискусију о научном предвиђању праваца збивања код нас и у свијету, налик на оно из 1935, којим је Шести конгрес Коминтерне оспособио нашу генерацију за "освајање" једне (већ "поништене") будућности, која нам је, на 30 степени мраза из игманских сметова 1942. изгледала бескрајно далеко, готово као ова о којој сада треба говорити. Ријеч је о гигантском задатку, о изградњи новог слоја свијести у парадоксалним вртлозима данашњег свијета: кад револуционарна научна открића прати крајња збрка и недовољност главних појмова као што су: будућност, човјек, бог, комунизам, народ, живот. Пораст утицаја реакционарних идеја – празновјерја, расизма, религиозних секта, разних Ванги, футуролога, чини неопходним ангажовање, у припремању и у раду овог конгреса, најугледнијих имена из природних и техничких наука, социолога, филозофа, психолога, марксиста револуционара. Због "пијаних семафора" и "збуњених компаса" у мноштву глава, морао би се ту макар поменути Марксов критеријум напредности: да се он одређује ставом покрета и појединца према главној реакционарној сили тога тренутка. Но и ту је неопходна једна дистинкција: данас се и крајњи национализми, фашисоидни плодови "хладног рата", код нас и другдје, декларишу антианглоамерички, попут Хитлера и Мусолинија, ојачаних, као и ови данашњи национализми, за улогу чувара Европе од болшевизма. Јасноћа главних појмова предуслов је конституисања једне трајније револуционарно-хуманистичке, у првом реду – антифашистичке, оријентације.

О тој будућности коју тек треба освајати, о Марковом "продуховљењу бивања", данас је неупоредиво теже говорити него у вријеме "Комунистичког манифеста", иако је хамлетовска алтернатива, коју је Маркс прије више од 150 година записао у претпоследњем парагра-

фу својих "Теза о Фојербаху", данас актуелнија него у његово вријеме. Она гласи: "Становиште старог материјализма је грађанско друштво, становиште новог је људско друштво, или подруштвљено човјечанство". Савремени марксизам је ту тезу сажео у: или–или, или варварство или комунизам. Што се тиче варварства оно је, и код нас и у свијету, јачало и даље убрзано јача, сразмјерно идејном и организационом слабљењу социјализма. Догодило се и нешто "неочекивано": умјесто из класне борбе, револуционарне промјене су стигле из наука, како је то већ у 17. вијеку предвидио енглески филозоф материјалист Френсис Бекон; поред осталог и због тога, можда, свјесни елеменат за развојем касни оволико.

Ради се о револуционарном скоку, прије него о развоју. Сама "природа ствари" комунистима и ту диктира одлучујућу улогу, јер је марксизам једина могућност практичне хуманизације тако "експлозивно" нараслих могућности. Што они овај пут овако и оволико касне, и што су од својих отуђених, поткупљивих врхова доведени до идејног и практичног "краха" на знатном дијелу Планете, Маркс је могућност таквог обрта – наслутио управо у "смјешним побједницима", а то смо управо и одиста – ми и ово "стање".

Свој Тестамент из 1875. године Маркс завршава оптужбом: "Своју теорију повјеравам временима која су над вашим главама, ви смјешни побједници! Ја нећу бити крив ако буде великих несрећа, чујете ли?" Тај дозив наш могући конгрес би морао да понови да би њиме упозорио и на тежину опасности и на једини могући излаз. Оно што се дешава је "закон историје", њен дијалектички "повратак" да би прикупила довољно снага за ново, смјелије поимање и остварење свијета и човјека, за револуционарно негирање система приватног власништва и менталитета робовања стварима.* Као што је револуционарна буржоазија морала да се "обрати" хуманом наслеђу античке Грчке и Рима да би се ослободила црквено–феудалних свемоћних чувара до-тадашњих предрасуда, криза данашњице покреће, актуелизује, цјелокупно људско искуство, па и античко.

Јер савремени капитализам, као што је дао негативни смисао револуционарном разбијању атома – у атомској бомби, самим својим карактером наставља да дехуманизује и остале револуционарне тековине наука: роботизацију и аутоматизацију претвара у катастрофално отпуштање радника и у потпуно нов трагично ирационалан положај човјека, природе, свијета. Једини услов очувања и унапређивања човјекове природе, и оне које га окружује, јесте – свјетска пракса науч-

* За доба кад ће "владавину над људима смјенити управљање стварима".

ног социјализма, свјетска планска привреда. У том предвиђању не смије се, наравно, превидјети ни она крајња опасност, могућност идеолошке исцрпљености, изживљености, то јест коначности човјека и свијета.

Не желим да ову ријеч завршим песимистички, али ни неким вјештачким оптимизмом. Завршићу је оним што нам "казују" сама збивања. Сматрам да је надахњујућа снага Строја у Рудом, и те како жива. Жива и моћно повезујућа, зато што је добровољни, свјесни, стваралачки ход наше побједе био насилно заустављен од стране "смијешних побједника" већ при првим корацима. Такође, сматрам да хуманистичке тежње Другог свјетског рата није још покопао заборав, има толико знакова да се оне, због свуда исте невоље, сада буде из "дубина" памћења, и, ако би се то више узело у обзир на међународним трибинама, могло би се лако активирати као искуство са једним фашизмом и као оријентација тог искуства данас. Послије низа пораза националистичких странпутица у свијету и код нас, утолико прије и лакше.

Геноцид се заморио и у Босни, од својих "успјеха". Добио је "песницу у нос", од оних истих господара чије је налоге извршавао рушећи СФРЈ. Сада те "странпутице" у Хрватској, у Босни, у Србији, свуда разједају дубоко разочаравајућа сазнања: јасно им је за чије су интересе убијали и гинули и да су рушећи споменике хероја подизали споменике злочина, чије их жртве прогоне и неће их оставити на миру док су живи.

Из свега овје реченог пулсира главно питање: Да ли данашњи нараштаји треба да буду према обновљеном фашизму мање одлучни од нас из Строја у Рудом прије 56 година? Мислим да за то питање нема ваљаних разлога. Ако нас је 1941. године гријала вјера у непобједивост Црвене армије, данас је на нашој страни цијело угрожено човјечанство и отпори растући на свим странама свијета. На нама је, на нама којима је добро позната "тајна повратка времена", да демократским средствима, новим садржајима, неминовношћу научних разлога и хуманих рјешења, вратимо наше националистичке странпутице на Главни пут, на онај са кога су нас оне, уз помоћ разних "покајника" и отпадника, изнутра, гурнуле на беспућа, у већ помињана безумља злочина.

Овдје се чују гласови против "повратка на старо"! Није нам их тешко препознати. То су они исти гласови који су нас деценијама пожуривали "напријед" да би нас 1991. године пробудила реприза априлске капитулације од прије пола вијека. Према томе, наш повратак је повратак по будућност, коју нам је странпутица "међувремена" избрисала и испрала из многих мозгова, вративши исту ону ондашњу дилему, дилему смрти и живота: или поћи за сабластима својих националиста, у очигледну пропаст, или се сјетити Строја у Рудом и оног нашег, натчовјечанским напорима и жртвама једва освојеног пута, и једним одлучним заокретом и себе и наше странпутице вратити провје-

реним појмовима и пракси добровољног социјалистичког југословенства, оног које је први степен хуманизиране свјетскости у нашим балканским приликама. Вијетнам је показао да нијесмо, и не морамо бити, борци само од једне побједе.

Сјетимо се неминовности наше нове побједе и да јој чешће кликнемо! Она ће бити наша и ако је живи не дочекамо.

Само они који су залутали к нама, могли су да наш пут претворе у овакво лутање.

Academician Radonja Vešović

FORMATION IN RUDO AND OURSELVES – FIFTY SIX YEARS LATER

S u m m a r y

Half a century distance from the date of establishment of First Proletarian Brigade in Rudo and enormous changes which have happened in the meanwhile, the author attempted to "bridge" by reminding on some events and present "circumstances, which border with the capacity of human mind to understand them". The oddest here is the occurrence of the return of ideologies and powers which were defeated in 1945, it seemed, defeated for ever.

The author believes that in 1948 the "virus of wrong ways" "penetrated" our ranks, so that from the inside, it pushed us from with difficulty conquered direction and road, to the roadless tract of "war of all against all" which does not loosen the grip of its "clutches". By disintegration of the SFRY and "curbing of communism" from Vladivostok to Berlin's Wall, the debt of participants in National Liberation War was increasing before the present and the future, therefore he proposes the initiation of an extraordinary congress of SUBNOR (League of Associations of Fighters of Liberation War), as a contra measure to the tendencies of ideological "pacifying" and "inaudible descent" of the organisation from the historic scene.

At the end the author expresses the belief that it is possible to return "wrong ways" to mentioned, scientifically checked road by democratic means, new inevitability of humanisation of human, people, nature.

"Only those who strayed to us, could have transformed our way to wondering", concludes the author his paper.

